

Thema I: Vivian Shapiro – over ouders met megaproblemen

Inleiding op het thema

Vivian B. Shapiro is van huis uit maatschappelijk werker en werkte van 1970 tot 1980 in Selma Fraiberg's fameuze Child Development Project in Ann Arbor, Michigan. Daarna werd zij hoogleraar Maatschappelijk Werk aan de Universiteit van Michigan, en sinds haar emeritaat doet zij onderzoek naar nieuwe gezinsvormen en nieuwe manieren van gezinsvorming. Dit laatste doet zij samen met haar dochter Janet, hoogleraar maatschappelijk werk, en met hoogleraar psychiatrie Isabel Paret. Daarnaast werkt mevrouw Shapiro in een particuliere groepspraktijk.

Op 14 februari 2006 was zij gastsprekerster in het kader van de Lekkerkerker Lecture 2006 en trad zij op in twee hoedanigheden. In de ochtend als auteur van enkele adembenemende gevalsbeschrijvingen uit de periode van Fraibergs baanbrekende werk met zeer problematische ouders en baby's in crisis; in de middag als onderzoeker van nieuwe gezinsvormen en gezinsvorming. De ochtendvoordracht vormt, met de daaropvolgende discussie, de inhoud van dit spannende thema; de tekst van de tweede voordracht wordt gepubliceerd in ons maartnummer 2007.

Een vervolgverhaal

De ochtendlezing is in zekere zin een vervolg op twee eerdere publicaties van Vivian Shapiro in ons blad.

In 2004 vertaalden wij het ruim twintig jaar oude artikel 'Billy: ouder-kindpsychotherapie bij een baby die gevaarlijk ondervoed is'ⁱ dat Shapiro schreef in samenwerking met Selma Fraiberg en Edna Adelson. Zij deed daarin uitvoerig verslag van de behandeling van een ernstig ondervoede baby en zijn depressieve ouders. De theorie waarop dat artikel was gebaseerd bestond uit ontwikkelingspsychologie van psychoanalytische huize, met snuffjes Bowlby, Winnicott en Ainsworth. De opvoedproblemen van de ouders werden derhalve verklaard uit hun slechte jeugd.

In een interview met mevrouw Shapiro over dezelfde casus, getiteld 'Verandering laat zich niet haasten' (O&O 7,1: 73-82)ⁱⁱ, heb ik haar bevraagd over mogelijke andere theoretische noties achter de zo uitgesproken ouder-vriendelijke benadering die zij en haar collega's onder aanvoering van Selma Fraiberg hadden ontwikkeld. Het boek met gevalsbeschrijvingen dat Fraiberg later publiceerde was namelijk getiteld 'Clinical Studies in Infant Mental Health', maar in feite bevatte het één lange studie van 'parent mental health' en van uitgangspunten voor methodische behandeling daarvan. Een fundament van specifiek op ouderschap gerichte theorie ontbrak; wèl beschikte de projectgroep van Fraiberg over veel kennis van tegenoverdrachtsfenomenen en over de onder Freudianen gebruikelijke tolerantie voor onaangename emoties van ouders jegens een kind. Ook was er alle tijd voor begeleiding en supervisie. De uitvoerende werkers konden – nee, moesten hun reacties op ouders uitschrijven, bespreken, en leren hoe die te hanteren. Werkendeweg ontwikkelde de groep zo de attitude die Shapiro 'the parental alliance' noemt, en die wij aanduiden als 'de ouderbegeleidende positie'.

In de lezing van dit jaar – nogmaals over Billy – en in discussie met de zaal gaat Vivian Shapiro uitvoerig in op de hels lastige opdracht die menige hulpverlener dagelijks vervult: èn zicht houden op een bedreigd kind, èn een werkrelatie tot stand brengen met ouders die machteloos zijn, en verwaarlozen of mishandelen, of beide. 'Laat ouders nooit alleen aanmodderen. Doe iets!' waren de slotwoorden die zij met een diepe zucht uitsprak.

Het geheim van de Fraibergmethode

Waarom nogmaals Billy? Omdat de hulpverlener in die casus – Vivian Shapiro zelf - tegen alle klippen op de ouderbegeleidende positie weet vast te houden. Voor haar ogen spelen zich hartverscheurende verwaarloos-taferelen af met een uitgehongerde baby van vijf maanden, maar zij blijft zich voegen naar de ouders.

Ik gebruik hier opzettelijk niet de term ‘invoegen’ van de structurele gezinstherapeut om te beschrijven wat er gebeurt. Die term is te technisch en te doelgericht. Het is namelijk de eerste helft van de formule ‘yes-but’, waarbij ‘but’ staat voor de verandering die het eigenlijke doel is van het invoegen. In Shapiro’s werk met ouders begint het veranderen bij de hulpverlener zelf. Deze laat alle veranderzucht varen en voegt zich naar de ouders - ongeveer zoals wij van ouders verwachten dat zij zich voegen naar wat hun kind wil en kan en nodig heeft. Ouders voegen zich opdat het kind zich veilig voelt. Op diezelfde manier voegt Shapiro zich naar de moeder van Billy, en naar wat moeder op dat moment wil en kan en nodig heeft, en wel opdat zij, moeder, zich veilig voelt. Het gebeurt uiteraard ook opdat zij een betere moeder van Billy wordt, maar het ‘zich voegen naar’ de ouder is niet slechts middel. Het is ook doel op zich.

Terwijl moeder zo te zien met Billy niets kan en wil, weet Vivian Shapiro door zich daarnaar te voegen ook deze moeder ‘goede ouder’-ervaringen te bezorgen. Tegelijk spreekt zij moeder aan als iemand die over Billy kan praten, op meta-niveau, en reflecteert zij met moeder op wat er gebeurt tussen haar en Billy, en op wat zijzelf wil en voelt en doet. Vivian Shapiro houdt zich, met andere woorden, bezig met de voorwaarden die het een in-treurige tiener mogelijk maken om, straks, een competente moeder te worden: zij doet de ervaring op een goede moeder te zijn, en zij denkt na over haar situatie. Ofwel: ze krijgt vertrouwen in zichzelf en zich op de situatie.

De vragen die Shapiro stelt lijken allesbehalve spectaculair:

‘Hebt u hem wel eens op schoot bij het voeden?’

‘Hebt u ooit eerder met hem in een schommelstoel gezeten?’

Ze vraagt níet: ‘Kunt u hem niet beter op schoot houden bij het voeden’ of: ‘Waarom houdt u hem niet op schoot bij het voeden?’ Dat zijn de vragen van een beterveter. Van een ‘betere’ ouder. Van iemand die geen rekening houdt met de mogelijkheid dat moeder reuma heeft en het kind niet goed kan vasthouden of dat sommige baby’s liever niet op schoot zitten. De moeder in deze casus van Shapiro was bang dat ze het kind iets zou aandoen als ze hem dicht bij zich had. Het was dus veiliger zoals zij het deed.

Vragen kunnen een ouder het laatste restje zelfvertrouwen afnemen. Vivian Shapiro voegt zich echter naar het niveau waarop de ouder zich *nu* bevindt, wil oprecht begrijpen wat de ouder ervaart, stelt vragen die deze *kan* beantwoorden – en altijd *over* het kind. Zo weet de ouder zich gerespecteerd en blijft het gesprek kindgericht. Het gevaar waarin het kind verkeert is immers ook de primaire zorg van de ouder.

Een kritisch gehoor

De toehoorders bij deze voordracht slikten niet alles voor zoete koek. De discussie met de zaal sprak boekdelen. Een stapel vragen was ingediend. Er was niet genoeg tijd om ze ter plekke te beantwoorden, maar mevrouw Shapiro was zo vriendelijk dat per e-mail te doen, en alle vragen plus antwoorden zijn te vinden in dit thema.

De discussie laat opnieuw zien dat Vivian Shapiro weet waarover ze het heeft: zéér problematische ouders, en niet alleen zijn die ouders bij haar in veilige handen maar ook het kind-in-gevaar. En eveneens, niet te vergeten, de hulpverlener! Want zoals ouders buffer-processen

nodig hebben om goed te kunnen functioneren, zo geldt dat ook voor hulpverleners. Wat zij behoeven is een organisatie die zich voegt naar hun noden – opdat zij zich veilig voelen, en kunnen groeien in hun werk met kinderen en ouders. Dat werk blijft een balanceren tussen risico's, en nooit kunnen genoeg veiligheden worden ingebouwd. Een veilige werkrelatie met ouders opbouwen is de belangrijkste daarvan.

De 'holding environment' die ouders het kind moeten bieden, probeert de hulpverlener aan ouders te bieden door de ouderbegeleidende positie in te nemen. Een 'holding environment' mag deze hulpverlener dus ook verwachten van zijn instelling: hulp en steun bij het leggen van een werkrelatie - juist met probleemouders.

Alice van der Pas

Noten

ⁱ Shapiro, V, Fraiberg, S. & E. Adelson (2004). Billy: ouder-kindpsychotherapie bij een baby die gevaarlijk ondervoed is. *Ouderschap & Ouderbegeleiding* 7,2: 168-185.

ⁱⁱ Shapiro, Vivian (2004). Verandering laat zich niet haasten, *Ouderschap & Ouderbegeleiding* 7,1: 73-82.